

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 622/2017 vp

Vastaus kirjalliseen kysymykseen koulujen seksuaalikasvatuksesta

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Arvoisa puhemies, olette toimittanut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Hanna Sarkkisen /vas näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 622/2017 vp:

Mitä hallitus aikoo tehdä varmistaakseen, että jokainen lapsi ja nuori saa Suomessa opetussuunnitelman mukaista terveystasvatusta ml. seksuaalikasvatusta?

onko hallitus tietoinen siitä, että joissakin kunnissa osa nuorista jätetään opetussuunnitelman mukaisen seksuaalikasvatuksen ulkopuolelle ja

miten hallitus aikoo ohjeistaa kuntia asiassa?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Perusopetus on koulutusjärjestelmän kivijalka

Perusopetuslain (1998/628) mukaan perusopetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Opetuksen tulee edistää sivistystä ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa sekä oppilaiden edellytyksiä osallistua koulutukseen ja muutoin kehittää itseään elämänsä aikana sekä opetuksen tavoitteena on lisäksi turvata riittävä yhdenvertaisuus koulutuksessa koko maan alueella. Opetuksella ja kasvatuksella edistetään elämän, ihmisarvon, loukkaamattomuuden, ihmisoikeuksien, luonnon ja toisten ihmisten kunnioittamista sekä tuetaan oppilaiden kasvua tasapainoisiksi ja terveen itsetunnon omaaviksi ihmisiksi.

Perusopetuksessa noudatetaan valtakunnallisesti yhtenäisiä periaatteita. Perusopetuksen valtakunnallisia tavoitteita ja tuntijakoa koskevan valtioneuvoston asetuksen (2012/422) mukaan kasvatuksessa, opetuksessa ja ohjauksessa sekä kaikessa koulun toiminnassa tulee aktiivisesti vahvistaa koulutuksellista tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Kasvatus ja opetus tulee järjestää yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa siten, että jokainen oppilas saa oman kehitystasonsa ja tarpeidensa mukaista opetusta, ohjausta ja tukea siten, että se edistää oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä.

Lainsäädännön ja valtakunnallisten opetussuunnitelman perusteiden mukaan opetus järjestetään oppilaiden ikä ja edellytykset huomioon ottaen ja niin, että se edistää oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä. Tämä periaate on pohjana kaikelle opetuksen sekä muun perusopetusta tukevan toiminnan suunnittelulle ja toteuttamiselle koulussa.

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 622/2017 vp

Terveystiedon opetuksen tehtävänä on opetussuunnitelman perusteiden mukaan kehittää monipuolisesti oppilaiden terveysosaamista. Terveysosaamisella (health literacy) tarkoitetaan kykyä sellaisen tiedon hankintaan, rakentamiseen, arviointiin ja käyttämiseen, jonka pohjalta ihminen pystyy ymmärtämään syvemmin itseään, muita ihmisiä ja ympäröivää maailmaa terveyden näkökulmasta. Koulujen opetuksessa terveysosaaminen rakentuu viidestä laajasta osa-alueesta. Nämä ovat terveyteen liittyvät tiedot, käytännön taidot, kriittinen ajattelu, itsetuntemus ja eettinen vastuullisuus.

Itsetuntemuksella tarkoitetaan kykyä omien ajatusten, tarpeiden, motiivien, tunteiden, käyttäytymisen, kokemusten, asenteiden ja arvojen tiedostamiseen ja arviointiin. Olennaista on myös kyky tunnistaa oman kehon fyysisiä ja psyykkisiä viestejä. Itsetuntemusta kehitettäessä on tärkeää etsiä asioita tai tekijöitä, joiden avulla terveysasiat on mahdollista liittää omaan elämään, pyrkien löytämään niille henkilökohtaisia merkityksiä.

Opetussuunnitelman arvoperusta ja toimintakulttuuri

Suomi on sitoutunut useisiin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, jotka edellyttävät jokaisen lapsen oppimisesta ja hyvinvoinnista huolehtimista. Perusopetus perustuu käsitykseen lapsuuden itsearvoisesta merkityksestä. Jokainen oppilas on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella oppilaalla on oikeus hyvään opetukseen ja onnistumiseen koulutyössä. Oppimisesta syrjäytyminen merkitsee sivistyksellisten oikeuksien toteutumatta jäämistä ja on uhka terveelle kasvulle ja kehitykselle. Perusopetus luo edellytyksiä elinikäiselle oppimiselle, joka on erottamaton osa hyvän elämän rakentamista.

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan tasa-arvon tavoite ja laaja yhdenvertaisuusperiaate ohjaavat perusopetuksen kehittämistä. Opetus edistää osaltaan taloudellista, sosiaalista, alueellista ja sukupuolten tasa-arvoa. Opetus on oppilaita uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitoutumatonta.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 on määritelty toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavat periaatteet. Niissä korostuvat muun muassa yhdenvertaisuus ja tasa-arvo:

”Oppiva yhteisö edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi samanarvoisina riippumatta mistään henkilöön liittyvästä tekijästä (Yhdenvertaisuuslaki 21/2004). Samanarvoisuus ei merkitse samanlaisuutta. Yhdenvertainen kohtelu edellyttää sekä perusoikeuksien ja osallistumisen mahdollisuuksien turvaamista kaikille että yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista.

Peruskouluaikana oppilaiden käsitys omasta sukupuoli-identiteetistä ja seksuaalisuudesta kehittyy. Oppiva yhteisö edistää arvoillaan ja käytänteillään sukupuolten tasa-arvoa ja tukee oppilaita oman identiteetin rakentumisessa. Opetus on lähestymistavaltaan sukupuolitietoista. Yhteisö rohkaisee oppilaita tunnistamaan omat mahdollisuutensa sekä suhtautumaan eri oppiaineisiin, tekemään valintoja ja sitoutumaan opiskeluun ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja. Oppimisympäristöjä, työtapoja ja opetusmateriaaleja valitsemalla ja kehittämällä luodaan näkyvyyttä inhimillisen moninaisuuden arvostamiselle.”

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 622/2017 vp

Yhdenvertaisessa ja turvallisessa oppimisilmapiirissä jokaisella oppilaalla on muiden kanssa yhtäläiset mahdollisuudet saada tukea oppimiseensa ja kasvaa omana itsenään sekä tulla tasa-vertaisesti huomioiduksi ja kuulluksi. Opettajan tulee työssään noudattaa Yhdenvertaisuuslakia (1325/2014). Lain kahdeksannen pykälän mukaan ”ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansallisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.” Opettajan tulee työssään myös noudattaa Tasa-arvolakia (1986/609) ja siihen tehtyjä muutoksia (2014/1329).

Terveystieto perusopetuksessa

Terveystietoa opetetaan vuosiluokilla 1-6 osana ympäristöoppia. Vuosiluokilla 7-9 opetuksessa syvennetään ja laajennetaan alempien vuosiluokkien aikana käsitellyjä teemoja ikäkauden mukaisesti.

Vuosiluokilla 1-2 ympäristöoppi on biologian, maantiedon, fysiikan, kemian ja terveystiedonaloista koostuva integroitu oppiaine, jonka opetukseen sisältyy kestävä kehityksen näkökulma. Terveystiedon kannalta keskeistä vuosiluokkien 1-2 opetuksessa on oppia ymmärtämään terveyttä tukevia ja suojaavia tekijöitä ympäristössä ja ihmisen toiminnassa, ja edistää terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta tukevaa osaamista. Keskeisiä sisältöjä valitaan muun muassa siten, että oppilaalle muodostuu ymmärrys ihmisen kehon osista ja elintoiminnoista sekä elämäntilasta ja oman ikäkauden kasvusta ja kehityksestä pääpiirteissään.

Vuosiluokkien 7-9 terveystieto on monitieteelliseen tietoperustaan pohjautuva oppiaine. Terveysteen, hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä ilmiöitä tarkastellaan ikäkaudelle sopivalla tavalla terveysosaamisen eri osa-alueiden kautta. Tavoitteiden pohjalta luodaan ehyitä, ikätasoisesti eteneviä opetuskokonaisuuksia. Opintokokonaisuudet rakentavat monipuolista tietoa ja osaamista terveydestä voimavarana, sen fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta osa-alueesta sekä näiden välisestä vuorovaikutuksesta.

Vuosiluokkien 7-9 terveystiedon sisältöalue S1 eli Terveyttä tukeva kasvu ja kehitys -sisällöissä painottuvat identiteetin, minäkuvan ja itsetuntemuksen rakentuminen, seksuaalinen kehittyminen, huolenpidon sekä perheen ja läheisten merkitys, mielen hyvinvointi ja itsensä arvostaminen sekä turvataidot.

Vuosiluokkien 7-9 terveystiedon sisältöalue S2 eli Terveyttä tukevat ja kuluttavat tekijät sekä sairauksien ehkäisy -sisältöjä valitaan syventäen tietoa ja ymmärrystä terveyttä tukevista voimavaroista ja sairauksia ehkäisevistä tekijöistä. Sisällöissä perehdytään muun muassa seksuaalisuuteen, seksuaaliterveyden eri osa-alueisiin ja seksuaalisen kehityksen monimuotoisuuteen.

Vuosiluokkien 7-9 terveystiedon sisältöalue S3 Terveys, yhteisöt, yhteiskunta ja kulttuuri -sisällöissä otetaan esille opiskelu-, työ- ja toimintakyky nuoruudessa. Tietolähteitä, erilaisia terveysmarkkinoinnin ja vaikuttamisen keinoja tarkastellaan erityisesti tiedon luotettavuuden ja terveysvaikutusten näkökulmasta. Terveysteen edistämisen sisällöissä otetaan huomioon kulttuurin terveyttä edistävä merkitys ja kulttuurinen herkkyys, kestävä elämäntapa, kansalaisten yhdenvertaisuus ja osallisuus sekä ihmisoikeuksien kunnioittaminen.

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 622/2017 vp

Kodin ja koulun yhteistyöstä

Perusopetuslain 3 § mukaan opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa. Lapsi ja nuori elää samanaikaisesti sekä kodin että koulun vaikutuspiirissä. Kodin ja koulun yhteistyö edistää oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä. Koulu tukee kotien kasvatustehtävää ja vastaa oppilaan opetuksesta ja kasvatuksesta kouluyhteisön jäsenenä.

Yhteistyön lähtökohtana on luottamuksen rakentaminen, tasavertaisuus ja keskinäinen kunnioitus. Kodin ja koulun yhteistyön suunnittelusta ja toteutuksesta vastaa opetuksen järjestäjä. Yhteistyössä kodin ja koulun välillä opetuksen järjestäjät päättävät yhteistyön tavoista ja muodosta. Kodin ja koulun yhteistyöhön kuuluu huoltajien ottaminen mukaan koulutyön yhteiseen suunnitteluun ja huoltajien kanssa käytävä yhteydenpito. Kodin ja koulun yhteistyö lisää oppilaan, luokan ja koko kouluyhteisön hyvinvointia ja turvallisuutta.

Kodin ja koulun yhteistyössä tulee toisinaan esille tilanteita, joissa kodin ja koulun käsitykset opetuksen ja kasvatuksen sisällöstä ja toteuttamista poikkeavat toisistaan. Erilaisten näkemysten taustalla voivat olla esimerkiksi uskonnolliset ja kulttuuriset syyt.

Oppivelvollisuus

Suomessa vakinaisesti asuvat lapset ovat oppivelvollisia. Oppivelvollisuus koskee näin ollen myös Suomessa vakinaisesti asuvia muun maan kuin Suomen kansalaisia. Oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, jona lapsi täyttää seitsemän vuotta. Oppivelvollisuus päättyy, kun perusopetuksen oppimäärä on suoritettu tai kun oppivelvollisuuden alkamisesta on kulunut 10 vuotta.

Perusopetuslain 26 § mukaan oppivelvollisen on osallistuttava tämän lain mukaisesti järjestettyyn perusopetukseen tai saatava muulla tavalla perusopetuksen oppimäärää vastaavat tiedot. Opetuksen järjestäjän tulee lain mukaan seurata perusopetukseen osallistuvan oppilaan poissaoloja ja ilmoittaa luvattomista poissaoloista oppilaan huoltajalle. Oppivelvollisen huoltajan on huolehdittava siitä, että oppivelvollisuus tulee suoritettua. Jos oppivelvollinen ei osallistu perusopetuslain mukaisesti järjestettyyn opetukseen, oppivelvollisen asuinkunnan tulee valvoa oppivelvollisen edistymistä.

Perusopetuslain 35 §:n mukaan oppilaan tulee osallistua tässä laissa säädettyyn opetukseen johon hänet on otettu, jollei hänelle ole erityisestä syystä tilapäisesti myönnetty vapautusta. Oppilaan on perusopetuslain mukaan suoritettava tehtävänsä tunnollisesti ja käyttäytyttävä asiallisesti. Perusopetuslain 18 §:n mukaan oppilaan opetus voidaan järjestää osittain toisin, jos oppilaalla katsotaan joltakin osin ennestään olevan perusopetuksen oppimäärää vastaavat tiedot ja taidot, perusopetuksen oppimäärän suorittaminen olisi oppilalle olosuhteet ja aikaisemmat opinnot huomioon ottaen joltakin osin kohtuutonta tai jos se on perusteltua oppilaan terveydentilaan liittyvistä syistä. Näitä perusteita on aina tulkittu tiukasti ja poikkeuksia opetusjärjestelyihin tehdään harvoin. Käytännössä oppilas voi esimerkiksi saada vapautuksen vieraan kielen opetuksesta sillä perusteella, että hän on oppinut kyseistä kieltä esimerkiksi kotona tai asuessaan ulkomailla. Myös vaikeasti vammaisen tai sairass oppilas voi saada kokonaan tai osaksi vapautuksen liikuntatunneista. Mahdolliset poikkeamiset tulee toteuttaa ensisijaisesti opetuksellisin ratkaisuin – esimerkiksi ryhmän sisällä opetusta eriyttämällä.

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 622/2017 vp

Arviointia perusoikeuksien näkökulmasta

Opetus- ja kulttuuriministeriö on myös selvittänyt asiaan kannalta keskeisiä perusoikeuksiin liittyviä näkökohtia. Arviossa painottuvat lapsen oikeuksien ensisijaisuus ja perusoikeuksien keskinäisen punninnan merkitys.

Suomen perustuslain 11 § mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.

Perustuslaissa tarkoitettulla uskonnonvapaudella on uskonnon opetuksen lisäksi vaikutusta myös koulun muuhun toimintaan. Opetuksessa tulee kunnioittaa yksilön vakaumusta, lapsen oikeuksia ja huoltajan oikeutta vastata lapsen kehityksestä. Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten määräyksillä suojataan lapsen huoltajien oikeutta määrätä lapsen saaman maailmankatsomuksellisen opetuksen sisällöstä.

Uskonnonvapauteen vedoten ei kuitenkaan voi kuitenkaan ohittaa muita perusoikeuksia. Mitä tahansa seikkaa opetuksessa ei voi tulkita maailmankatsomukselliseksi, ja monilla opetuksen sisällöillä, esimerkiksi terveyden edistämisen opetuksella, on merkitystä muiden perusoikeuksien toteutumisen kannalta. Perustuslain 7 §:ssä säädetään oikeudesta koskemattomuuteen ja turvallisuuteen sekä perustuslain 19 §:ssä säädetään sosiaalisista oikeuksista. Näihin kuuluvat julkisen vallan velvoite edistää väestön terveyttä sekä velvoite tukea perheen ja muiden lasten huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.

Perustuslain 16 § mukaan jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Oppivelvollisuudesta säädetään lailla. Oikeudella perusopetukseen tarkoitetaan oppivelvollisuuden piiriin kuuluvaa opetusta (HE 309/1993 vp s. 64). Perusopetuslain 26 § mukaan oppivelvollisen on osallistuttava lain mukaan järjestettyyn opetukseen tai saatava muulla tavalla perusopetuksen oppimäärää vastaavat tiedot.

Seksuaalikasvatuksen sisältö perustuu perusopetuslain nojalla määriteltyihin opetussuunnitelman perusteisiin. Tällöin se kuuluu oppivelvollisuuden piiriin. Velvoitteella seksuaalikasvatukseen osallistumiseen on myös yhteiskunnallisesti hyväksyttävä syy. Tämä edellyttää, että uskonnon tunnustamiseen ja omantunnon vapauteen liittyvät seikat on otettu huomioon opetuksessa niin, että opetus on uskonnollisesti sitouttamaton, ja että kodin ja koulun yhteistyössä turvataan vanhemmille mahdollisuus määrätä maailmankatsomuksellisesta opetuksesta.

Eri näkökohtia punnittaessa keskeisimmäksi nousevat lapsen oikeudet. Terveys- ja seksuaalikasvatuksessa on kyse edellytysten antamisesta lapsen oikeudelle määrätä ruumistaan ja oikeudesta terveyteen sekä kasvaa itsemääräämisoikeuden käyttäjäksi. Vanhempien oikeus lapsen maailmankatsomuksellisen kasvatukseen ohjaamiseen ei voi tehdä tyhjäksi tätä lapsen oikeutta. Asianmukainen terveys- ja seksuaalikasvatusta tukee lapsen oikeutta itsemääräämiseen ja siihen kuuluvaa oikeutta henkiseen kasvuun. Se antaa edellytyksiä oikeudelle määrätä ruumistaan, oikeudesta terveyteen sekä mahdollisuudesta kasvaa itsemääräämisoikeuden käyttäjäksi.

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 622/2017 vp

Lapsen oikeuksia korostavassa tulkinnassa vanhempien maailmankatsomus ei voi poistaa lapsen oikeutta saada itsemääräämisoikeutta tukevaa tietoa opetuksessa, joka kuuluu oppivelvollisuuden piiriin. Lakiin perustuva oppimäärä luetaan siten myös ihmisoikeusvelvoitteiden ja oman-tunnonvapauden näkökulmasta yhteiskunnallisesti hyväksyttävänä velvollisuutena edellytetyn osallistumisen piiriin. Kodin ja koulun yhteistyönä on siten löydettävä keinot, jolla lapsi saa opetussuunnitelman perusteiden mukaisen terveyskasvatuksen ja seksuaalikasvatuksen ja jossa samalla kunnioitetaan mahdollisimman hyvin perheen vakaumusta. Vanhempien vakaumus ei kuitenkaan oikeuta kieltämään terveyskasvatusta lapselta.

Vakaumus ja kulttuuriin liittyvät tavat

Käytännön koulutyössä voi esiintyä tilanteita, joissa huoltaja kokee, että esimerkiksi kodin uskonnollinen vakaumus tai kulttuuriin liittyvät tavat ovat ristiriidassa muille oppilaille annettavan opetuksen tai työmuotojen kanssa. Tällaisissa tilanteissa on tarkoituksenmukaista keskustella huoltajan kanssa ja tuoda esille opetusta koskevat normit ja niiden sisältämät periaatteet.

Ensisijaisesti koulun tulee pyrkiä jatkamaan keskustelua rakentavassa hengessä huoltajien kanssa ja valottamaan tilannetta koulujärjestelmän kannalta katsottuna. Koulu ei voi ilman hyvin vahvoja, esimerkiksi terveydellisiä perusteluita tehdä järjestelyä, jossa oppilas ei osallistuisi kaikille yhteisten oppiaineiden opetukseen. Hyväksytyt opetussuunnitelmat määrittelevät opetuksen tavoitteet ja sisällöt vuosiluokittain. Ne koskevat kaikkia perusopetukseen osallistuvia.

Opetus on oppilaita uskonnollisesti ja katsomuksellisesti sitouttamaton. Sen vuoksi oppilasta ei voida pelkästään esimerkiksi uskonnollisen vakaumuksen perusteella tai uskonnon vapautteen viittaamalla vapauttaa jonkin yhteisen oppiaineen opetuksesta. Myöskään jonkin oppiaineen oppimäärää ei voida muuttaa tai räätälöidä huoltajan uskonnollisten tai kulttuuristen näkemysten perusteella.

Koulun ja opettajan tulee päättäessään joustavista opetusjärjestelyistä tai eriyttäessään opetusta ottaa huomioon oppilaiden yhdenvertaisuus, opetussuunnitelman toteutuminen sekä erilaiset vastuukysymykset. Opettaja on virkavastuussa siitä opetusryhmästä, jota hän opettaa työjärjestykseen merkittynä aikana. Jos oppilas tekee tuntien aikana eriytettyjä tehtäviä tai muuta toimintaa, opettajan tulee pystyä valvomaan oppilasta.

Seksuaaliterveyteen liittyvään opetukseen osallistuminen on jokaisen lapsen oikeus. Perusopetuksen tavoitteena on oppilaan laajan yleissivistyksen muodostuminen, maailmankuvan avartuminen ja syveneminen. Suomalainen perusopetus tukee oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen.

Helsingissä 9.2.2018

Opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen